

HORVÁTH IMRE OLIVÉR
Az eunuch visszaherélése
Olty Péter Hopkins-fordításairól

Bevezetés

Olty Péter 2023-ban, a Kalligram Kiadó gondozásában megjelent, *Istenáram* című, Gerard Manley Hopkins verseit, naplóbejegyzéseit és levelezéseit tartalmazó fordításkötete törekszik arra, hogy visszaadja a forrásszöveg formai sajátosságait, de egyedi módon közelít mind a versforma, mind a „tartalom” hűséges fordításának kérdéséhez. Sajátos megközelítését maga Hopkins kategorizálhatatlan, enigmatikus, külön lírája követeli meg. A Hopkins-líra egyik legszembetűnőbb innovációja a *sprung rhythm* (Olty tolmácsolásában: rugóritmus), amely eltér a korabeli angol nyelvű líra hangsúlyváltó-szótagszámláló verselésétől,¹ és mivel nem adható vissza a magyar verstani hagyomány létező konvenciórendszerével, Olty új módszertant dolgozott ki a formahű fordítás érdekében. Mind a rugóritmus, mind a Hopkins-versek roncsolt nyelvtana, az értelmetlenség határát súroló (ám roppant muzikális) megoldásai, továbbá egyszerre több jelentést szimultán működtető (Olty saját kifejezésével élve: irizáló) képvilága az angol költészet hosszú évtizedekkel későbbi állapota felé mutat, és teljesen unikálisnak számít a költő saját korában. Hopkins költészetének verstani és nyelvtani sajátosságai szoros összefüggésben vannak a jezsuita szerzetespap költő teológiai inspirációjú egyediség-ethoszával (saját maga az *inscape*, azaz – Olty Péter fordításában – a belnem szót használja). Minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy ez a szövegvilág a kritikai adalékok, Hopkins sajátos gondolkodásmódjának ismerete nélkül nem, vagy legalábbis nagyon nehezen fejthető fel. Hogy ezt az egyediséget hűen tolmácsolja, Olty Péter hasonlóan talányos értelmű, különös zeneiségű, zilált grammatikájú magyar szövegeket alkot Hopkins verseiből.

Olty vállalkozása nem előzmény nélküli: az Európa Kiadó Lyra Mundi sorozatában 1985-ben megjelent egy Thomas Hardy és Hopkins lefordított verseiből álló válogatáskötet, amely színvonalában valamelyest alulmarad Olty munkájával szemben, annak ellenére, hogy a kiadvány a korszak fordítóóriásait sorakoztatja fel, köztük Tandori Dezsőt, Orbán Ottót, Weöres Sándort. Már a Hardy – Hopkins párosítás is gyanúra adhat okot. Ahogy az utószót jegyző Ferencz Győző² írja, „[a]z olvasó hiába

¹ Értsd: míg a magyar (illetve görög-latin) jambus egy rövid és egy hosszú szótagból áll, addig az angol jambus egy hangsúlytalan és egy hangsúlyos szótag kombinációja.

² Ferencz Győzőnek fontos szerepe volt az *Istenáram* elkészültében is, Olty saját utószavában köszönetet mond neki a vázlatok véleményezéséért. OLTY Péter, *Utószó* = Gerard Manley HOPKINS, *Istenáram*, ford. OLTY Péter, Budapest, Kalligram, 2023, 92.

keresi költészetük közös stílusjegyeit: törekvéseik szöges ellentétben álltak egymással; ám mégis azonos irányba haladtak – mindketten a modern líra előfutárai voltak”.³ A hasonlóságok itt véget is érnek. Utószavában Ferencz kitér a Hopkins-líra néhány alapvető sajátosságára, mint a rugóritmus, a belnem központi szerepe,⁴ a középkori költészet hatásai, a szokatlan nyelvtani szerkezetek, sőt, megemlíti Hopkins hatását Dylan Thomas és W. H. Auden költészetére is.⁵ Ezeket az ismereteket a kötetben található fordítások többnyire nem tükrözik, így Hopkins radikális egyediségét sem adják vissza. Jelen tanulmánynak nem a Lyra Mundi-válogatás kritikai elmarasztalása a célja, hanem az, hogy az Oltyéval összevetve megmutassa, hogy az *Istenáram* hűségese fordítása Hopkins sajátos költészetének. Másodsorban arra szeretnék rávilágítani, hogy ahogyan a „forma”, úgy a „tartalom” sem egyértelmű kategória a versfordításban, hiszen Olty Hopkins-fordításai esetében a versforma, a nyelvtani megformáltság, és a forrásszöveget értelmező kritikai irodalom (beleértve Hopkins naplóját és levelezéseit) elválaszthatatlan attól, amit tartalomnak nevezünk.

Magyarítás versus honosítás

Utószavában Olty Péter részletesen kifejti fordítói elveit. A „hangzásvilág minél teljesebb átadása” mellett az „idegenszerűség bizonyos fokú megőrzése”⁶ volt számára a legfontosabb: „A nem természetes szórendet követő szerkezetek, a szóalkotások, a gyakori ellipszisek, valamint a homályos értelmű szavak és poliszémiák szokványos kigyomlálása attól rabolná meg Hopkinst, amit a versfordítás leginkább közvetíteni hivatott: hangjának egyediségétől. A forrásszöveg idiolektusát tehát magyarul is megvalósítani törekedtem”.⁷

Ebből az aspektusból nézve Oltynek nem a forrásszöveg honosítása a célja. Klaudy Kinga szerint akkor beszélünk honosító fordításról, „ha a fordító természetesen hangzó célnyelvi szöveget igyekszik előállítani, minimalizálja az idegenséget, kiiktatja a forrásnyelvi reáliákat, és minél kevesebb feldolgozási erőfeszítést kíván a célnyelvi olvasótól”.⁸ Vegyük például a *Pied Beauty* verscímét, amely Olty fordításában *Bonta szépség* lesz, míg Tótfalusi Istvánnál egyszerűen *Tarka szépség*. Ahogy az utószóban Olty is rámutat, nem egyszerűen tarkaságról, hanem a szarka (*magpie*)

³ FERENCZ Győző, *Utószó* = Thomas HARDY és Gerard Manley HOPKINS versei, kiad. Sz. Kiss Csaba, Budapest, Európa, 1985, 161.

⁴ *A sprung rhythm* Ferencznél még „szökkenő ritmus”, az *inscape* pedig „belvilág”. Lásd *uo.*, 167.

⁵ *Uo.*, 166–167.

⁶ OLTY, *Utószó* 74.

⁷ *Uo.*

⁸ KLAUDY Kinga, *Nyelvi és kulturális aszimmetria a reáliák fordításában* = *Reáliák – A lexikológiától a frazeológiáig: Értelmezések és fordítási kérdések*, szerk. BÁRDOSI Vilmos, Budapest, Tinta, 2013, 88.

fekete-fehérségéről van szó, Hopkins ebben a régi és/vagy dialektális jelentésében használja.⁹ A fordításhoz pedig ezt a lábjegyzetet fűzi hozzá: „kétszínű/foltos (állat); itt tág értelemben: elkülönült, változatos”.¹⁰ A vers a teremtett világ változatosságát (a lények és a dolgok belnemét) dicsőíti: „De jó, az Úr, hogy létezik almásderes! / égalj, feketefehér, mint tehénpalást; / pisztráng-pontozat anyajegye, rózsakülönc; / gesztenyebél brikettje, pintycsíkok”.¹¹ A „bonta” szó elavult, népies, fekete-fehér állatra (például csikóra) utal, egyúttal a vers epideiktikus tartalmát (a különféleség dicsérete) is megelőlegezi azzal, hogy tartalmazza a „bont” szót. A „bonta” tehát több tekintetben a *ped* szó ekvivalense, bár az olvasót ez a cím elidegenítheti, kizökentheti idegen hangzásával.

A *ped* szó fordítása az annotációk kulcsszerepére irányítja a figyelmet. A költő sajátos nyelvhasználatának megőrzése „csak radikális áttételek és kompenzációk árán lehetséges, előfordult, hogy a közvetítendő stílust nem sorról sorra tükröztem át, hanem a teljes versből, esetenként több hasonló vers tágabb kontextusából merítve”¹² – írja Olty. Egy másik, cím nélküli, a kötetben nem szereplő versben (első sora: „My own heart let me more have pity on”¹³) Hopkins a sötét hegyek közötti eget a *between-pie* („közé-szarkaszínű”) neologizmussal illeti. Ez a vers megvilágítja tehát a *Pied Beauty* fordítását. Ismét Klaudy definícióját idézem: „Idegenítő fordításról akkor beszélünk, amikor a fordító szándékosan megszegi a célnyelvi konvenciókat, megtartja az eredeti idegenségét, megtartja a forrásnyelvi reáliákat, nagyobb feldolgozási erőfeszítésre kényszeríti az célnyelvi olvasót.”¹⁴ Ezt az erőfeszítést hivatott könnyíteni a „bonta” szóhoz fűzött jegyzet, amely az elidegenítő első olvasás után mégis ellátja a honosítás szerepét, és amely nélkül a szerzői észjárás minden bizonnyal lekövetetetlen volna. A versek feltűnően gazdagon vannak annotálva (*A Eurydice veszése* című katasztrófavershez például huszonzét jegyzet tartozik!), és a jegyzetek, a hosszúsoros verseket leszámítva, nem a törzsszöveg alá, hanem mellé vannak nyomtatva. Ez arra sarkallja az olvasót, hogy a magyarázatokat a versekkel együtt, kvázi a verssorok folytatásaként olvassa.

Bár a jegyzetek a legtöbb esetben világossá teszik a merész fordítói döntéseket, esetenként igen messze jutunk Hopkins szavainak elsődleges jelentésétől. A *Pied Beauty* első sorában például az „almásderes” Hopkinsnál „dappled things”, szó szerint: „foltos dolgok”. A lefordított versek nehézkes olvashatósága mellett ez a jelenség állhat amögött a kiadói döntés mögött, hogy nem „fordítás”, hanem „magyarítás” szerepel a borítón. Vessük össze a *Pied Beauty* első négy sorának fordításait:

⁹ OLTY, *Utószó*, 87.

¹⁰ HOPKINS, *Istenáram*, 18.

¹¹ *Uo.*, 18.

¹² OLTY, *Utószó*, 74.

¹³ Gerard Manley HOPKINS, *Selected Poetry*, ed. Catherine PHILLIPS, Oxford, Oxford University Press, 1996, 156.

¹⁴ KLAUDY, 88.

Glory be to God for dappled things –
 For skies of couple-colour as a brinded cow;
 For rose-moles all in stipple upon trout that swim;
 Fresh-firecoal chestnut-falls; finches' wings;
 (Hopkins)¹⁵

Áldjuk Istent mindenért, ami tarka.
 Az égért, amely foltos, mint a tehenek;
 Pisztrángok hátán a rózsaszínű pikkelyért;
 A pinty szárnyát, az izzó gesztenyét lobbantsuk ma dalba!
 (Tótfalusi István)¹⁶

De jó az Úr, hogy létezik almásderes!
 Égalj, feketefehér, mint tehénpalást;
 Pisztráng-pontozat anyajegy, rózsakülönc;
 Gesztenyebél brikettje; pintycsíkok;
 (Olty Péter)¹⁷

Első pillantásra láthatjuk, hogy Tótfalusi fordítása gördülékenyebb, világosabb, kerek tagmondatokból és egyszerűen dekódolható szavakból áll. Ezzel együtt nem közvetíti jól a vers tartalmát, beleértve a nyelvtani és jelentésbeli dimenziókat is. Ahogy az Olty jegyzeteiből kiderül, a tehén mintázata kettős színű („couple-colour”) és az ég esetében sem csak hasonlóságról, de különbözőségről (kettősségről) is szó van. Tótfalusi kihagyja a „rose-mole” (rózsa-anyajegy) szóalkotást, de az anyajegy sem közvetíti, pedig rózsaszínes alapon fekete, azaz szintén kettős mintázat látható a pisztrángokon. A gesztenyesütést idéző „Fresh-firecoal chestnut-falls” alakzat is kimarad, helyére az „izzó gesztenyét” kerül. Ezt ráadásul még énekké is kellene „lobbantánunk”, holott a vers vége világossá teszi, hogy nem a sokféleséget, hanem (az oszthatatlan, a nem váltakozó, egynemű) Istent helyes dicsérenünk: „He fathers-forth whose beauty is past change: / Praise him”, Olty fordításában: „szép csak az őket fajzó, az nem deres. / Ne imádj mást!”¹⁸ A *Bonta szépség* az említett két neologizmust lopja vissza az első pillantásra indokolatlannak tűnő „tehénpalást”¹⁹-tal és a „rózsakülönc”-cel, miközben

¹⁵ HOPKINS, *Selected Poetry*, 117.

¹⁶ THOMAS HARDY és GERARD MANLEY HOPKINS *versei*, 124.

¹⁷ HOPKINS, *Istenáram*, 18.

¹⁸ *Uo.*, 18.

¹⁹ Az utószó Hopkins életrajzát részletező részében Olty számos példát hoz a költő „különc, kortársai fanyalgását kiváltó” viselkedésére: „egyik prédikációjában az egyházat egy tehén tőgyéhez, a hét szentséget pedig annak csecseihez” hasonlítja, „melyeken keresztül a hívek a kegyelem édes tejéhez juthatnak”. (OLTY, *Utószó*, 77.) A „palást” szó használatát tehát nemcsak a rímkenyszer („tehénpalást” – „pást” – „mást”) indokolhatja, hanem a tehén – egyház kapcsolódás is Hopkins formatív képzeletében.

a vers jelentéséhez közel marad. Ugyanakkor a forrásszöveg szavai közül egyik sem jelent konkrétan „palást”-ot, „különc”-öt, de még „almásderes”-t sem – ezek mind idegen testek, saját hozzáadások.

A zeneiség mint költői és fordítói cél

Olty versfordításainak formakövetését nem a nyugatos fordításkeresőkhöz való ragaszkodás, hanem Hopkins szépségeszménye motiválja. Ahogy *Magyar rugóritmus* című 2020-as Alföld-cikkében kifejti, Hopkins „a szépség forrását a dolgok [belnemében] vélte felfedezni: abban a megmintáltságban, mely alapján azok műviségükben mint egyszeri és megismételhetetlen kreatúrák jelentek meg számára. Ennek megörökítését pedig, a költészet esetében, a zenei formák analógiájára képzelte el”.²⁰ Egy másik tanulmányában hosszán értekezik a preraffaelita festők Hopkinsra gyakorolt hatásáról, akik „hangsúlyt fektettek a dolgok, különösen a természet tudományos igényű, szinte mikroszkopikus, sőt fotorealisztikus részletezésére”, és amely törekvés Hopkinsnál „az apró dolgok részletező leírásában, illetve a hangfestés eszközeinek alkalmazásában mutatkozik”.²¹ Hopkins verseinek zeneiségét a ritmus és a rímelés igen sajátos alakzatai adják. Háromféle ritmusról beszélhetünk költeményeiben: hagyományos hangsúlyváltó jambikusról (ilyen nem szerepel Olty kötetében, míg a Lyra Mundi-válogatásban több is van), rugóritmusról, és a kettő közötti, úgynevezett ellenpontozott (*counterpointed*) jambikus verselésről, ami annyit tesz, hogy a jambusokat nagy gyakorisággal trocheusok váltják, a kétszólamúság érzetét keltve. A rímtechnika magában foglalja az alliterációkat, a belső rímeket és asszonáncokat, a hangzósorok ismétléseit, illetve a sorvégi tiszta rímeket, amelyek több esetben parádés mozaikrímek. Míg Olty különös figyelmet szentel mindennek, a Lyra Mundi-válogatás fordításai – néhány kivételtől eltekintve – csak elvétve közvetítik a Hopkins-versek formabontó zeneiségét.

Jelesül, a rugóritmust egyáltalán nem fordítják: a Lyra Mundi-kiadvány fordítói „rímes szabadversbe, licenciás jambusba, vagy e kettő átszüremléses keverékébe ültetik át”²² a verseket. Ezt a jelenséget Olty a Hopkins-kutatás hozzáférhetetlenségével magyarázza (a teljes életmű kritikai kiadása csak 2018-ban vált elérhetővé), illetve azzal, hogy „a kor fordítási szabványa [...] nem volt elég rugalmas ahhoz, hogy egy-egy szokatlanabb kihívás kedvéért egyedi szerzőkre szabott, nem kanonikus megoldásokat is megengedjen magának”.²³ *Ha a zene nem áldozható fel: Gerard M. Hopkins költészetének fordításáról* című tanulmányában Olty saját projektjét következetesen kísérletként határozza meg, amely során „bizonyos fokig eltér a kanonikus

²⁰ OLTY Péter, *Magyar rugóritmus: Egy idegen versrendszer honosításáról*, Alföld, 2020/8, 47.

²¹ OLTY Péter, *Mindent szerelmedül: Bevezetés Gerard Manley Hopkins költészetébe*, Műhely, 2019/4, 49.

²² OLTY, *Magyar rugóritmus*, 46.

²³ OLTY, *Utószó*, 72.

technikáktól, kísérleti eszközökkel bővítve szerszámkészletét²⁴ az ekvivalencia érdekében. Lássunk egy konkrét példát (a hangsúlyszámláló sorokban a hangsúlyokat félkövérrel jelöltem):

My aspens **dear**, whose **airy** cages **quelled**,
Quelled or **quenched** in leaves the **leaping sun**,
All felled, felled, are **all felled**;
 Of a **fresh** and **following** **folded rank**
 Not **spared**, not **one**
 That **dandled** a **sandalled**
Shadow that **swam** or **sank**
 On **meadow** and **river** and **wind**-wandering **weed**-winding **bank**.
 (Hopkins)

Ó drága nyírek, levegős kalitkák,
 Rácsai közül nem szökhet a nap,
 Kivágták, mind kivágták, mind kivágták;
 A frissen, sűrűn ültetett fasorból
 Szál sem marad
 Ez árnyat hintáztató hinták
 Közül árny-ringatóul,
 Hogy ússzon, süllyedjen réten s bukkanjon a folyóból.
 (Károlyi Amy)²⁵

Kis csapatom, mely **paripát levéllel olt**,
Bokros nap elé **rácsot rezgőt tart**,
mind holt, holt, ma **mind holt!**
 Eleső **fiatalból**, aki **sort** állt,
árny sincs, **egy** se,
 a **hintált szandált**
lent hogy **fürösze-rejtse**
rét, folyó s **füve-fútt, levegő-lengte part**.
 (Olty Péter)²⁶

A Hopkins-vers (*Binsey Poplars*) első sora hangsúlyváltó ötös jambusként is olvasható (*iambic pentameter*), amelyet magyarul hagyományosan időmértékes jambusokkal adunk vissza, ezt a normát követi Károlyi Amy is. Bár a második sor csak kilenc

²⁴ OLTY Péter, *Ha a zene nem áldozható fel: Gerard M. Hopkins költészetének fordításáról*, Magyar Tudomány, 2023/5, 634.

²⁵ Thomas HARDY és Gerard Manley HOPKINS *versei*, 127.

²⁶ HOPKINS, *Istenáram*, 22.

szótagos, és trochaikus lejtésű, Károlyi inverziós jambusnak veszi, a hiányzó szótagot kipótolja. A harmadik sor viszont már radikálisan eltér az ötös jambustól az eredeti versben: mindössze hat szótag, egy kivételével mind hangsúlyos. Ennek ellenére Károlyi nősoros ötös jambusban fordítja (sőt, a következő két sora is jambikusnak tekinthető). A harmadik sor Olty-fordításán viszont egyértelműen látszik, hogy az eredeti ritmust kívánja közvetíteni, miközben az egész versszak szintjén a hagyományos verstani eszközeinkkel nem tudunk ritmusképletet leolvasni.

A rugóritmus, ahogy Olty a kötet utószavában is kifejti, ötvözi az óangol hangsúlyszámláló alliteratív verselést (mely csak hangsúlyokat számol, szótagokat nem) az angol hangsúlyváltó időmértékkel (amely szótagokat és hangsúlyokat számol, görög-latin verslábakat imitál).²⁷ A hangsúlytalan szótagok száma a rugóritmusban legfeljebb három lehet, és ami a legfontosabb: egyetlen hangsúlyos szótag is lehet versláb, hangsúlytalan szótag hozzáadása nélkül is (ezt látjuk a *Binsey Poplars* harmadik sorában). Az ebben a rendszerben írott szöveg igen drámai hatásokra képes, elsősorban azért, mert az egyszótagos lábak szökkennek, kiugrasztják a ritmust. Számos variációs lehetőség van, és további licenciák is: ilyen az extrametria (*outride*), mely közömbös szótagok (közvetlenül egy cezúra és egy felütés) hozzáadásával lassítja a ritmust, illetve az ütemáthajlás (*overrove*), ami annyit tesz, hogy a sorvégi versláb áthajlik a következő sorba, ezáltal gyorsítva a ritmust.

A rugóritmus eltér a magyar konvencióktól, mert változó a szótagszám (szemben az ütemhangsúlyos verseléssel) és nincs fix metrikai képlet (szemben az időmértékes verseléssel). Ugyanakkor hasonlóságokat is mutat: fix számú hangsúlyok tagolják a sort, és – bár az angol nyelvben ez nem következetesen lehetséges – az időmértékes verselésre jellemző moraszámlálásra is törekszik. Mivel magyarul másképp halljuk a hangsúlyokat, mint az angol beszélők (magyarul mindig elől van a hangsúly, angolul többnyire nem), Olty először megfelelteti a rugóritmusban írt vers metrikai egységeit azoknak a verslábaknak, amelyeket ezek imitálnak (ebben az aspektusban tehát a hagyományt követi), majd ezeket hangsúlyokban, az említett és további licenciákat alkalmazva adja vissza. Ezzel a szimultán verselés egy speciális esetét hozza létre, hiszen egyszerre számol hangsúlyokat és morákat.

A rugóritmus mellett a rímtechnika határozza meg a Hopkins-versek hangzását, amelyet Olty harangjáték-hatásnak nevez. Olty Péter fordításai ebben a tekintetben is törekednek az ekvivalenciára, ugyanakkor a magyar költészeti hagyományban ismeretlen óangol, óízlandi, walesi rímtechnikákat (pl. kéthangzós alliterációk, vokálisváltó konsonáncok, komplett hangzósorozatok ismétlése) nem követik pontosan – ahogy az *Istenáram* utószavában a szerző kifejti, a „[s]zerepüket helyettesítő technikák vállalják át: bizonyos hangzócsoportok egy helyre koncentrálása, vagy más hangszimbolikailag pregnáns kombinációk, például hangzótörődések és kettőzött mássalhangzók”.²⁸ Sőt, a

²⁷ OLTY, *Utószó*, 81–85.

²⁸ *Uo.*, 90.

legemlékezetesebb példákat tartalmazó versek, például a *The Wreck of the Deutschland* (A Deutschland hajótörése) című magnum opus, vagy az alliterációt már a címében is tartalmazó *As Kingfishers Catch Fire* (Ahogy lángra kapnak a jégmadarak) nem kerültek be a válogatásba. A helyettesítő technikára jó példa lehet a *Epithalamion* (Nász-dal) második-harmadik sora: „make believe / We are leafwhelmed somewhere with the hood / Of some branchy bunchy bushybowered wood”, amely Oltynál „álmodj oly / bozontbozótost fölénk, mely el / mint kapucnikedves kuckó nyel”.²⁹ Bár a „leafwhelmed” és a „somewhere” w-jeinek összecsengetése magyarul nem lehetséges (nincs is ilyen hangunk), a k és c hangok kellően játékos és zenei hatást érnek el, hasonlóan a „bozontbozótos” b és z hangjaihoz, amely a harmadik sor b-jeit és r-jeit helyettesíti.

A Lyra Mundi-válogatás jellemzően nem törekszik a harangjáték-hatás visszaadására. Ahogy fentebb láttuk, a Tótfalusi-féle *Pied Beauty* első négy sorában mindössze a p szókezdő hang tér vissza, mintegy véletlenül: a „pisztráng”, „pikkely” és „pinty” szavak történetesen alliterálnak magyarul (angolul a „trout”, a pikkelyre vonatkozó „rose-mole”, illetve a „finch” nem). Mindössze néhány fordításban fedezhető fel következetes játék a hangzókkal: ilyen a Jékely Zoltán-féle *A vörösvércse* (*The Windhover*), Orbán Ottó *A kalitkába zárt pacsirtája* (*Caged Skylark*) és *A tenger és a pacsirtája* (*The Sea and the Skylark*), a Somlyó György-féle *A Szibilla-jóslatokból* (*Spelt from Sybil's Leaves*), illetve a *The Leaden Echo – The Golden Echo* (Az ólom visszhang, Az arany visszhang) verspár egy-egy fordítása Géher István és Weöres Sándor tollából. A *The Leaden Echo* Géher fordításában például így kezdődik: „Hogy tartanád meg? – volna talán, van, val-lod, valahol szalag, szál, szár, hogy fűznéd, húznád; zár; vár, hogy védné; tár, hogy tartaná / Vissza a szépet, szép, tartós épet... hogy ne romolna?”³⁰ (Eredetiben: „How to keep—is there any any, is there none such, nowhere known some, bow or brooch or braid or brace, lace, latch or catch or key to keep / Back beauty, keep it, beauty, beauty, beauty, ... from vanishing away?”³¹) Bár Géher messze jut a női szépség szókészletétől (kapocs és csipke helyett várvédelem), egyértelműen törekszik a hangfestésre. Ismétlem: ez az üdítő kivételek egyike. Vessük össze Tandori Dezső *A kinti lámpásának* (*The Lantern out of Doors*) utolsó strófájával: „Krisztus véd: eljutnak óvó hitéig, / Szívet kér, s magány tűnik, félelem; / Egy-barátjuk, vég-mentsvárak elérik”³² (Eredetiben: „Christ minds: Christ's interest, what to avow or amend / There, éyes them, heart wánts, care haúnts, foot fóllows kínd, / Their ránsom, théir rescue, ánd first, fást, last friénd.”³³) Tandori sem a szóismétléseket, sem az alliterációkat, sem a konzonanciát („first, fast, last”), sem a ritmust nem adja vissza, ezzel gyakorlatilag minden egyediségétől megfosztva a verset.

Az *Istenáram* és a Lyra Mundi-válogatás versei eltérő licenciákkal adják vissza a sorvégi rímeket. Olty szerint Hopkins zeneiségének fontos eleme a sorvégi konzonáns

²⁹ HOPKINS, *Istenáram*, 16.

³⁰ THOMAS HARDY és GERARD MANLEY HOPKINS *versei*, 138.

³¹ HOPKINS, *Selected Poetry*, 138.

³² THOMAS HARDY és GERARD MANLEY HOPKINS *versei*, 122.

³³ HOPKINS, *Selected Poetry*, 111.

(tisza) rímek használata, annak ellenére, hogy ez általános volt a korszakban. Bár néha kénytelen asszonáncot alkalmazni, igyekszik kerülni azt.³⁴ A Lyra Mundi Hopkins-kötetének fordítói azonban – a magyar költészeti konvencióknak megfelelően – előszeretettel alkalmaznak asszonáncot. Károlyi Amy például a *Heaven-Haven* (Menny-kikötő) című vers fordításánál majdnem minden rímet asszonáncra cserél:

I have desired to go
Where springs not fail,
To fields where flies no sharp and sided hail
And a few lilies blow.

And I have asked to be
Where no storms come,
Where the green swell is in the havens dumb,
And out of the swing of the sea.

(Hopkins)³⁵

Követném vágyamat,
hol semmi tél,
mezőkre, hol a menny lágy és jég nem ér
s pár liliom fakad.

Vágy arra vonz, ahol
vihar elül,
hol zöld hullám öbölben csendesül,
s tengerrengés el nem sodor.

(Károlyi Amy)³⁶

Ahol forrása friss,
örök fakad,
jég se metél mezőkre, vad,
marad liliom is,

³⁴ OLTY, *Utószó*, 90.

³⁵ HOPKINS, *Selected Poetry*, 26.

³⁶ Thomas HARDY és Gerard Manley HOPKINS *versei*, 109.

ahol vihar se gyűl,
 vágy oda hajt,
 hová a zöld dagály se lop be zajt,
 s ki a tenger-inga közül.

(Olty Péter)³⁷

Bár Károlyi fordítása a válogatás legjobban sikerült darabjai közé tartozik, az asszonáncok tökéletlenebb összecsengései nem fejezik ki a kolostorba vonuló lány mély elköteleződését: a hangzás valamivel bizonytalanabb, modernebb lesz tőlük. Oltnál ez a probléma nem merül fel, a tiszta rímekhez való ragaszkodás helytálló, a vers kommunikatív értékét növeli.

Az asszonáncok alkalmazása helyett Olty néhány esetben inkább átvariálta a rímképletet, ami a Lyra Mundi-versekre nem jellemző. Érdekes lehet ebből a szempontból összehasonlítani a *The Windhover* (A vörösvércse) fordításait. Miltoni szonett-ről van szó, de van egy csavar: az oktáva minden sora az „-ing” szótagra végződik. Ugyanezt magyarul, ha lehetetlen nem lenne is, csak komoly erőszak árán lehetne visszaadni. A rímelő szavak sorban: „king-(dom)” / „riding” / „striding” / „wing” / „swing” / „gliding” / „hiding” / „thing”.³⁸ Olty nem a miltoni szonett képletével dolgozik, nála a rímhelyzetben lévő szavak a következők: „kegy-(fia) / hajtót / egy / hajtott / ívben / siklórajtot / szívben / megy”.³⁹ Jékely Zoltán ragaszkodik a miltoni képlethez, de laza asszonáncai alig csengenek össze, ezzel szinte a szabadvers érzetét kelti: „nap”, „lovagolta”, „fogva”, „magasabb”, „vad”, „forogva”, „volta”, „madarat”.⁴⁰ Láthatjuk, hogy míg Jékely a konvenciókövetéssel messze kerül a Hopkins-verstől, Olty a konvenció áthágásával közelebb jut hozzá, ráadásul az elválasztással képzett rímet („king/dom”, illetve „kegy/fia”) is megcsinálja.

Szókincs és mondattan

A rugóritmus és a harangjáték-hatás mellett Hopkins nyelvének egyediségét a szókincs, illetve a zeneiség szolgálatába állított, vershomályt előidéző mondattani megoldások adják. Hopkins sajátos szóhasználata a neologizmusokban, a nyelvjárási kifejezésekben és archaizmusokban (beleértve a kortárs szavak régies, etimologikus használatát), illetve az angol nyelvben egyébként is produktív nullmorfémás kategóriaváltásban érhető tetten, grammatikája pedig a radikálisan átvariált szórend és a szókihagyások miatt sajátos.⁴¹ Olty fordításai mindkét aspektusban törekednek az

³⁷ HOPKINS, *Istenáram*, 37.

³⁸ HOPKINS, *Selected Poetry*, 117.

³⁹ HOPKINS, *Istenáram*, 27.

⁴⁰ Thomas HARDY és Gerard Manley HOPKINS versei, 123–124.

⁴¹ OLTY, *Utószó*, 86.

ekvivalenciára. A Lyra Mundi-válogatás fordításairól a szókincs tekintetében szintén elmondható ugyanez, de nyelvtani szempontból többnyire honosítják, kivásalják, egyszerűsítik a szövegeket.

A szóalkotások közül a szóösszetételek nem okoztak gondot a Lyra Mundi-válogatás fordítóinak. Bizonyára azért sem, mert egy-egy főnév kötőjeles összekapcsolása bevett szokás: számtalan ilyen – elsősorban a szótagszám által motivált – megoldást találunk a nyugatosoknál és az utánuk következő fordítógenerációknál is. Tandori Dezső *Duns Scotus Oxfordjában* (Duns Scotus's Oxford) a „kakukk-visszhang, harang-rajzás, pacsirta-búv, varjú-tanyázás, folyó-alakzat”⁴² pusztán azért feltűnő, mert egymás mellett öt ilyen típusú összetétel van egy sorban. Nagyobb feltűnést kelt (hopkinsosabb) a többtagú összetétel: „harmatos-hajnal-hívta”⁴³ („dapple-dawn-drawn”) madár a Jékely Zoltán-féle *A vörösvércsében* (The Windhover). Különösen érzékletes példákat találunk Tótfalusi Istvánnál, Géher Istvánnál és Tellér Gyulánál. Az olyan összetételek, mint a „hasmánt-ded-kortól csipás vénségig”⁴⁴ a „védvár, vívás-be-nem-vette”⁴⁵ vagy a „szem-nem-járt szörny-szakadék”⁴⁶ a nyelvtani roncsolást és a szófajváltást is megvalósítják. Utóbbira példa Oltynál a „Vett-mértéket-/még-senki-se-róluk-szirtfalak”⁴⁷ („cliffs of fall / Frightful, sheer, no-man-fathomed”⁴⁸). Parádés megoldás egy másik cím nélküli szonettben a „Magánkovászból kinkenyer”⁴⁹ („Selfyeast of spirit a dull dough sours”⁵⁰), ami Telléرنél különösen esetlenül sikerült: „Ész-önkovász költ, rossz tésztának”⁵¹. A szóösszetételek mellett Olty Péter Hopkins szóképzései mintájára alkot szavakat. Ilyen például a patkolókovácsot jelölő „vaslár”⁵² vagy az „izga” vér,⁵³ bár ezek nem konkrét szóképzések fordításai, hanem a szöveg egésze (más helyeken előforduló szóképzések) indokolja őket.

Hasonló a helyzet a Lyra Mundi-kötetben található archaizmusokkal és tájszavakkal. Károlyi Amy *For a Picture of St. Dorothea*-fordításában (Szent Dorottya képmására) ezt olvashatjuk: „Szemed oly liliomot lát / Milyen Cézár kertjibe sem”⁵⁴. Az eredeti versnek e részlete nem indokolja sem az „oly”, sem a „kertjibe” szóválasztást: „See my lilies: lilies none, / None in Caesar's gardens blow”⁵⁵. Bizonyára a metrikai

⁴² Thomas HARDY és Gerard Manley HOPKINS *versei*, 128.

⁴³ *Uo.*, 123.

⁴⁴ TÓTFALUSI István, *Pásztor arca ...* (The Shepherd's Brow) = *Uo.*, 132.

⁴⁵ GÉHER István, *Az Aranyvisszhang* = *Uo.*, 141.

⁴⁶ TELLÉR Gyula, *Nincs, nincs vadabb* (No worst, there is none. Pitched past pitch of grief...) = *Uo.*, 132.

⁴⁷ *No. 157. Cím nélkül* = HOPKINS, *Istenáram*, 40.

⁴⁸ HOPKINS, *Selected Poetry*, 152.

⁴⁹ *No. 155. Cím nélkül* = HOPKINS, *Istenáram*, 39.

⁵⁰ HOPKINS, *Selected Poetry*, 151.

⁵¹ Thomas HARDY és Gerard Manley HOPKINS *versei*, 133.

⁵² *Felix Randal* = HOPKINS, *Istenáram*, 23.

⁵³ *Mire halandó szépség?* (To What Serves Mortal Beauty) = *Uo.*, 24.

⁵⁴ Thomas HARDY és Gerard Manley HOPKINS *versei*, 116.

⁵⁵ HOPKINS, *Selected Poetry*, 47.

kötöttségek állhattak a háttérben. Ugyanerre gyanakodhatunk Tandorinál is *A kinti lámpás* (The Lantern out of Doors) című vers második sorában a kérdőszót olvasva: „Vonzza szemünket, ott vajh ki mehet?”⁵⁶ Más esetekben az archaizmusok a hangjáték-hatással kerülnek összefüggésbe. Szintén Tandorinál olvashatjuk az előbbi költemény párjában: „mint *suny* selyem sugár-vetülék”.⁵⁷ Tellér Gyulánál: „Kis erőnk hamar / elapasztja a vad *meredély* vagy a mély”.⁵⁸ Oltynál jobban lekövethető a régies szavak használatának motivációja. *A jelzőkürtös elsőáldozásában* (The Bugler's First Communion) például az angyali őrmester óvja a jelzőkürtöst az idősebb, „szekálni *kajtász*”⁵⁹ fiúk zaklatásától. Bár maga a kifejezés („sally to molest him”⁶⁰) nem tartalmaz archaizmust, egy másik szó (a „squander”, Oltynál: „hullasd”), nem a mai „elveszteget”, hanem a régi „szétszór” értelmében van használva.

Ami Hopkins roncsolt nyelvtanát illeti, jelentős különbség mutatkozik a két fordításkötet között. Mindössze néhány Lyra Mundi-fordítás bánik szabadosan a szórenddel. Károlyi Amy *Heaven-Havenje* (lásd fentebb) fontos ellenpélda: „Vágy arra vonz, ahol / vihar elül”. Hasonlóan jár el Géher István *Az Ólomvisszhangban*: „Sem te sokáig nem maradsz, mint ma, tartottan erősnek”.⁶¹ Ez a megoldás követi az eredeti vers zilált szórendjét: „Nor can you long be, what you now are, called fair”.⁶² A legtöbb esetben azonban a fordítók ragaszkodnak a könnyebben érthetőséghez. Példaként álljon itt a *No worst...* oktávjának második fele:

My cries heave, herds-long; huddle in a main, a chief
Woe, wórlod-sorrow; on an áge-old anvil wince and sing —
Then lull, then leave off. Fury had shrieked 'No ling-
ering! Let me be fell: force I must be brief.'

Jajom már rajnyi hosszu; merő, csupa lét-
bánat, bú-baj; ős üllőn ráng, pöröl,
majd csend. S már nyí az örület: „Könyör-
telen vagyok! Nincs, nincs haladék, menedék!”
(Tellér Gyula)⁶³

kezd *egy*, bele másik; lesz bőgkarom összkar, hullámhegy,
lesz földrét fájdalom; a vén szólamokat nyöszörgi, sírja;

⁵⁶ Thomas Hardy és Gerard Manley Hopkins versei, 122.

⁵⁷ *A gyertya odabenn* (The Candle Indoors) = *Uo.*, 121. (kiemelés tőlem)

⁵⁸ *Nincs, nincs vadabb* = *Uo.*, 132. (kiemelés tőlem)

⁵⁹ HOPKINS, *Istenáram*, 20. (kiemelés tőlem)

⁶⁰ HOPKINS, *Selected Poetry*, 132.

⁶¹ Thomas HARDY és Gerard Manley HOPKINS versei, 138.

⁶² HOPKINS, *Selected Poetry*, 152.

⁶³ *Nincs, nincs vadabb* = Thomas HARDY és Gerard Manley HOPKINS versei, 132.

majd eláll az ihlet. – Résen a fúria: „Nem csjja-
csicsija! Kell neked úgy! Mától rövidre megy.”
(Olty Péter)⁶⁴

Láthatjuk, hogy a vers zaklatott, töredékes mondatszerkezetét Tellér Gyula is kifejezetten törekszik visszaadni (bár az önironikus hangnem helyett reflektálatlan szenvedést tükröz a fordítás). Eközben azonban végig érthető marad a szöveg, ami az eredeti versről aligha mondható el. Rögtön az elején a „My cries heave, herds-long” (ami körülbelül annyit tesz: ‘Kiáltásaim duzzadnak, csordahosszúra’) egy hátravetett jelzöt tartalmaz, de nem reflektál rá a fordítás. Az utolsó mondatot a fúria mondja (Tellérnél: az őrület), akinek – mivel nem tudja folyamatosan kínozni a versbeszélőt – komoly fájdalmat kell okoznia a rendelkezésére álló idő alatt. Ezt azonban csak akkor fogjuk megérteni, ha a hangzás érdekében elhagyott morfémát (a „perforce”, [„szükségszerűen”] első szótagját) odagondoljuk. Oltynál egyértelműen ott szerepel a „Kell” szó, és a vers eleje is kellően hű a zavaros eredetihez.

Jelentésbeli pontatlanságok

Nagyon röviden szeretnék kitérni a Lyra Mundi-kötet számos jelentésbeli pontatlanságára – főként azért, mert így láthatóbbá válik az a kutatómunka, amely az *Istenáramot* megelőzte. Tellér Gyulánál maradván: a *Felix Randal* című versben a patkolókovács Felix „négy iszonyú baj”⁶⁵ („Fatal four disorders”,⁶⁶ azaz négy halálos rendellenesség) áldozatává vált. Bár nem lehetetlen, hogy valakinek négy betegsége legyen egyszerre, az már igencsak valószínűtlen, hogy valamely viktoriánus orvos mind a négyet diagnosztizálta volna – ez gyanús lehet a laikus, angolul nem beszélő olvasónak is. Olty lábjegyzetéből kiderül, hogy a „four disorders” „utalás arra az ókori-középkori hiedelemre, miszerint a betegségeket négy testnedv (sárga epe, fekete epe, vér, nyák) arányának zavara okozza”,⁶⁷ tehát pontosabban, ahogy Olty fordításában megjelenik: Felix „egyre csak elväs, mig a négy nedv nem teng túl”.⁶⁸ Szintén feltűnhet a laikus olvasónak Tandori *The Candle Indoors*-fordításában (A gyertya odabenn), amikor az önmagát megszólító szerzetes azt javasolja magának: „térj meg”.⁶⁹

Még szemléletesebb példa Somlyó György *Spelt from Sybil's Leaves* (A szibilla-jóslatokból) fordítása, amelyben a sors az életünkben tapasztalt jót és rosszat mint fonalakat egy-egy orsón átgombolyítja, és ezeket a „fekete, fehér” nyájakat a „világ

⁶⁴ No. 157. *Cím nélkül* = HOPKINS, *Istenáram*, 40.

⁶⁵ Thomas HARDY és Gerard Manley HOPKINS *versei*, 130.

⁶⁶ HOPKINS, *Selected Poetry*, 135.

⁶⁷ HOPKINS, *Istenáram*, 23.

⁶⁸ *Uo.*

⁶⁹ Thomas HARDY és Gerard Manley HOPKINS *versei*, 121.

vásár”-ra tereli.⁷⁰ Olty jegyzetéből és fordításából megtudjuk, hogy a beszélő szándéka az, hogy a szálaiban sokszínű (változatos) életfonál maradéka két morális kategória szerint peregjen tovább, a helyes és a helytelen szerint, így készülve a Dávid és a szibilla által jövendölt Ítélet Napjára (lásd *Dies Irae* himnusz), ahol a juhokat és a kosokat két külön karámba terelik. Szintén lásd Vergilius: *Aeneis*, VI., ahol Aeneas és a szibilla alvilági útjuk során boltíves barlang éjsötétjébe lépnek, mely a földet színeitől megfosztván, elkülöníti az Elysiumba és a Tartarosba vezető utat.⁷¹ Somlyó fordításában a „vásár” logikus következtetés eredménye, sőt valamiféle kataklizmát is sejtet („világ vására, ahol csak / e kettő kiált egymásért, kínok mezeje”), de belátható, hogy a kritikai irodalom ismeretében bizonyára másik szót használt volna.

Az eunuch visszaherélése

Ahogy azt Olty is megemlíti az utószóban, az elmúlt évtizedekben a szakirodalom különös érdeklődést mutatott Hopkins természet (környezetvédelem) iránti érzékenysége és nem-normatív szexuális beállítottsága iránt. Előbbit a Lyra Mundi-válogatás is reprezentálja, legalábbis a *Binsey Poplars* című verset közli (bár az *Inversnaid* című, a szóban forgó skót tájat ábrázoló ökövers nincs benne). A (homo)erotikus költemények esetében nagyobb a hiányosság: a férfisépséget leginkább dicsérő költemények (*Dogrose Down*, *Harry Ploughman*, *The Bugler's First Communion*, *Epithalamion*) nem szerepelnek a Lyra Mundi-válogatásban. Ez már csak azért is sajnálatos, mert így esetlegesnek tűnik, ha mégiscsak benne maradt az efféle tartalom – például Krisztus „mén-izmű, ibolya-illatnál-ízebb”⁷² válla Jékely Zoltán *Aranyló aratás*-fordításában (*Hurrahing in Harvest*). Olty ezzel szemben a Hopkins-világ nagyon is hangsúlyos elemének tekinti az erotikát. Az utószó életrajzot taglaló részében említést tesz Hopkins egy Digby Dolben nevű, fiatal költő iránti, érzelmekkel fűtött rajongásáról,⁷³ az *Istenáram* válogatásában pedig a kötet elejére kerülnek a szép férfiakat leíró versek, egyértelműsített címekkel: a *Dogrose Down* (Vadrózsa molyha) a *Pásztorfiú* címet kapja (elvégre a fiú arcszörzetét hasonlítja a vers a növény pelyhes tapintásához), a *Harry Ploughman*-ból (Földműves Harry) pedig *Szántó férfi* lesz.

Olty a versek szövegében is igyekszik hűen visszaadni az erotikus tartalmakat. Harry vaskos vállának „szösze aranya-zilált, egy tál / mint cibere”, és a hozzáadott jegyzetből kiderül, hogy amit el kell képzelnünk, az a „megfűtt ciberelevés, melyben a búzakorpa hasonlít az aranylóan lengedező szőke szőrpihékre”.⁷⁴ A *Nászdalban* (*Epithalamion*) egy fürdőzni készülő fiú így vetkőzik: „hurkos cakk / míg mocomog,

⁷⁰ *Uo.*, 137–138.

⁷¹ HOPKINS, *Istenáram*, 36.

⁷² THOMAS HARDY és GERARD MANLEY HOPKINS *versei*, 126.

⁷³ OLTY, *Utószó*, 77.

⁷⁴ HOPKINS, *Istenáram*, 15.

a fejbőr felgyűrt, ajk makk, / ahogy inceleg ujjával, a bakancsot is, / már bogját bontja ki, nyomja le nyomban, / földhöz a talp míg meztelenül nem lát.⁷⁵ A költemény töredékesen maradt végét („What is ... the delightful dene? / Wedlock. / What the water? Spousal love”, azaz „Mi ez... az örömteli fővenypart? Házasság. Mi a víz? Házastársi szeretet”) Olty elhagyja, jegyzetben sem említi, bizonyára utólagos toldásnak vagy idegenkezűségnek veszi. A Lyra Mundi-válogatás néhány verse mintha semlegesíteni igyekezne a szenvedélyt. A patkolókovács Felix Randal haláláról így szól a fordító, Tellér Gyula: „Mind kedvesebb – ha nézzük –, aki beteg, s vele szívünk finomabb. / Szám mondta vigaszodat, kezem érte szemed, hol könny fakadt, / könnyed, mi szívemen ért, te szegény Felix, te pára, te gyermek”.⁷⁶ Ugyanez Olty – az eredeti *Felix Randal* erotikus kétértelműségét megőrző – fordításában: „Föl szívben is izzunk: gyámol a betegért, betege is érte. / *Nyelv vala vigaszt nyújtó*, hús kéz könnyedet érte, / könnyed kezemet, gyermekem, ó, Felix Randal”.⁷⁷ (Eredetiben: „This seeing the sick endears them to us, us too it endears. / My tongue had taught thee comfort, touch had quenched thy tears, / Thy tears that touched my heart, child, Felix, poor Felix Randal”)

A Lyra Mundi-kötet Hopkins-szekciója kasztráltnak tűnik mind az erotikus versek mellőzése, mind az érzéki hangzósság (rugóritmus és harangjáték) alapos megkurtítása miatt. Egy elkeseredett hangú versében a szerzetespap költő az idő heréltjének nevezi magát: „madár épít – én nem; küzdök, Idők / heréltje, s szárba nem nő, mit vetek”⁷⁸ („birds build – but not I build; no, but strain, / Time’s eunuch, and not breed one work that wakes”).⁷⁹ Tótfalusi István fordításában mintha a heréltség valóban megtörténne: az alliterációk elhagyásával és a rugóritmus nélkül a verssorok érzéki hatásfoka lecsökken. Bár ez a költemény kimarad Olty Péter igencsak karcsú (huszonhárom verset számláló) válogatásából, összegzésül elmondhatjuk, hogy ez a huszonhárom vers – mint egy visszafordított kasztráció – helyreállítja Hopkins költészetének érzékiségét, elemi erejét. Olty a Hopkins-versek sajátos ritmusát, zeneiségét, szókincsét, grammatikáját mind-mind a vers tartalmának gondolja el, és aszerint adja vissza (miközben a szavak jelentését tekintve is pontosabban fordít). A *Thomas Hardy és Gerard Manley Hopkins versei* című Lyra Mundi-kötetbe válogatott szövegek többségében Hopkins a letisztult és konvencionális Hardyhoz lesz hasonlatos, pedig szinte csak annyi közük van egymáshoz, hogy egymás után következnek az ábécében. Kívánatos lenne az *Istenáram* – egyúttal a magyar Hopkins-hagyomány – folytatása.

⁷⁵ *Uo.*, 17.

⁷⁶ THOMAS HARDY és GERARD MANLEY HOPKINS *versei*, 130.

⁷⁷ HOPKINS, *Istenáram*, 23. (kiemelés tőlem)

⁷⁸ *Igaz vagy, Uram* = THOMAS HARDY és GERARD MANLEY HOPKINS *versei*, 136.

⁷⁹ HOPKINS, *Selected Poetry*, 135.

HORVÁTH IMRE OLIVÉR
egyetemi tanársegéd
Debreceni Egyetem, Angol-Amerikai Intézet
horvath.imre@arts.unideb.hu

Remasculating the Eunuch
On Péter Olty's Translations of Gerard Manley Hopkins's Poetry

Abstract: The paper compares Péter Olty's translations of Gerard Manley Hopkins's poetry with a selection published in the *Lyra Mundi* series by Európa Kiadó in 1985. Olty's newly published collection, *Istenáram* (Kalligram, 2023) strives to preserve the particularities of Hopkins's enigmatic and eccentric language. These include, among other things, sprung rhythm and consonant chiming, a vocabulary rich in neologisms, archaisms, and dialect words, and a stretching of grammatical conventions. These attributes make Hopkins's poetry unique, highly enjoyable, and also challenging for readers. Whereas the translators of the *Lyra Mundi* selection toned down the peculiar language of the originals in favor of readability, Olty's translations retain Hopkins's distinctive style.

Keywords: Gerard Manley Hopkins, Olty Péter, *Lyra Mundi*, Victorian poetry, sprung rhythm, consonant chime

DOI: [10.37415/studia/2024/1-2/176-191](https://doi.org/10.37415/studia/2024/1-2/176-191).

Open Access: Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

